

İran'da Yaşananlara Doğru Yaklaşmak

Garbis ALTINOĞLU

5 Ocak 2018

28 Aralık 2017'de Meşhed kentinde başlayan protesto gösterilerinin İran'ın bir dizi kentine yayılması ve bu gösterilerde 30'a yakın insanın ölmesi ve yüzlerce göstericinin gözaltına alınması ve hemen ardından ABD emperyalizminin şefi Trump ile İsrail Başbakanı Netanyahu gibi savaş kışkırtıcılarının bu gösterileri ve onlara katılanları yüreklendirici açıklamalar yapmaları, Ortadoğu'nun bu kilit ülkesini bir kez daha siyasal gündemin merkezine taşıdı.

Bu konuda yayınlanan yazılara göz attığımda iki tür hatalı eğilimle karşılaştığımı gördüm. Bunlardan birincisi ABD, İsrail, Suudi Arabistan gibi en gerici güçlere karşı İran'ı savunma yolundaki haklı kaygıdan kaynaklanıyor. Böyle düşünenler bu gösterilerin, adigeçen gerici ve saldırgan güçlerin İran'ı istikrarsızlaştırma, bir iç çatışmaya sürüklenme, parçalama ve kendi denetimleri altına alma planlarının bir parçası olduğu ve İran'da yaşananların Libya'da, Suriye'de, hatta Ukrayna'da vb. yaşananların bir ikinci basısı olduğu kanısındalar. Ve dolayısıyla onlar, devrimci tutumun İran'ın yanında yer almayı gerektirdiğini savunuyorlar. İkinci hatalı eğilim ise ayağa kalkmış olan kitlelerin gerici İslami rejimi devirme hakkını esas alıyor. Böyle düşünenler ABD, İsrail, Suudi Arabistan'ın İran-karşıtı söylemlerini ya da eylem düzeyinde desteği oynadığı, daha doğrusu oynamış olabileceği rolü önemsemiyorlar ya da hatta bunu meşru sayıyorlar.

Tabii benim yaptığım bu sınıflandırmam kaba bir nitelik taşıyor ve gerçek durumu eksiksiz bir biçimde yansıtmıyor. Bu aşamada herkesi, ama herkesi bu iki kategorinin içine yerleştirmek ne doğru, ne de meşru. Ancak son çözümlemede böylesi bir saflaşmanın yaşanması da kaçınılmaz olacaktır.

Onların arkaplanı hakkında daha detaylı bilgilere sahip olmadan gösteriler hakkında çok kesin bir tavır belirlemek doğru olmayabilir ancak Marksist-Leninist teorimizin bize bir kılavuz ipi sunduğunu rahatlıkla söyleyebilir ve bu teorinin ilkelerinden hareketle her iki eğilim hakkında bir şeyler söyleyebiliriz. Birinci hatalı eğilimi paylaşanların şu kanısı haklı: İran, Suriye’de olduğu gibi ABD ve ortaklarının Ortadoğu halklarına yönelik kapsamlı saldırısına karşı güçlü bir set oluşturmakta ve bugünkü Ortadoğu koşullarında İran objektif olarak ilerici bir rol oynamaktadır. bu, İran rejiminin gerici niteliğine rağmen böyledir. İran’ın siyasal, askeri ve ekonomik desteği olmasaydı, Suriye bugün İslami terör örgütlerinin denetimi altına girmiş olabilirdi. Ben de pek çok yazımda acımasız ABD’nin ambargosuna, İran rejiminin şeytanlaştırılmasına, ABD, Britanya ve İsrail’in İran’a yönelik tehditlerine ve bu ülke içinde sürdürdükleri yıkıcı etkinliklere karşı çıktım ve güçlerin savaş kışkırtıcılıklarını sistemli olarak sergiledim.

Ancak bu eğilimin sahipleri, İran’ın da sınıflı bir toplum ve orada da -İslami renkli- bir kapitalist sistemin yürürlükte olduğunu, iktidar ve çevresinde bulunan dar bir ayrıcalıklı azınlıkla geniş işçi ve emekçi yığınlar arasında uzlaşmaz bir karşıtlık bulunduğunu ve bu ikincilerin sömürüye, anti-demokratik uygulamalara ve Tahran’daki burjuva iktidara karşı direnme ve isyan hakkının olduğunu unutuyor ya da ağızlarına almıyorlar. (Bu eğilimin sahipleri benzer bir hatayı Suriye ve Beşar Esad için de yapıyorlar.) Dahası böyle düşünenler, İran rejiminin anti-komünist bir karakter taşıdığını ve 1980-83 döneminde İranlı devrimci örgütlere karşı yoğun bir beyaz terör uyguladığını da unutuyor ya da sözkonusu etmiyorlar. Aynı şeyi İran’daki İslami rejimin işçilerin ve diğer emekçilerin bağımsız örgütlenme ve diğer demokratik haklarını tanımaması için de söyleyebiliriz.

Dolayısıyla kendisini devrimci olarak niteleyen hiç bir örgüt ya da kişi, bazı gerici ve emperyalist güçler tarafından düzenlenmediği, manipüle edilmediği ya da onların denetimi altına girmediği sürece, işçi ve emekçilerin kendi öz talepleriyle harekete geçmesine karşı çıkamaz. Evet, her büyük kitle hareketinde olduğu gibi bu hareketin içine de -kaçınılmaz olarak- ajanlar, provokatörler vb. sızmış olabilir ve büyük olasılıkla sızmıştır da. Ama bu, kitle hareketini yadsımanın, reddetmenin ve hele karşı-devrimci ilan etmenin gerekçesi olamaz. Önemli olan bu kitle hareketinin içeriğinin ve ana doğrultusunun ve taleplerinin haklı ve meşru olup olmadığının saptanmasıdır.

İkinci hatalı eğilimin savunucuları ise konuya sadece İran ile sınırlı bir pencereden bakıyorlar. Onlar ABD ile İsrail’in 2000’li yılların başından bu

yana bu ülkeye dönük pek çok açıklama, tehdit, suikast, sabotaj ve provokasyonunun yanı sıra bu güçlerin yıllardır Ortadoğu'ya yıkım ve felaket getirmekte olduğunu ve özellikle El Nusra Cephesi ve IŞİD gibi terör örgütlerinin gelişip güçlenmesinin esas sorumlusunun ABD, İsrail, Suudi Arabistan, Katar, Türkiye gibi devletler olduğunu görmezden gelmektedirler. Dolayısıyla böyle düşünenler Suriye ve İran gibi devletlerin, hatta Saddam Hüseyin Irakı'nın emperyalist-Siyonist savaş suçlularının saldırısına karşı savunma görevini reddediyor ve Batılı emperyalistlerin bu ülkelere yıkım ve felaket değil, demokrasi ve uygarlık getirecekleri yolundaki demagojik açıklamalarını desteklemiş oluyorlar. Hem de Suudi Arabistan, Katar, Türkiye gibi koyu gerici yerel bağlaşıklık ve uşaklarının yardımıyla. 1980-88 yılları arasında Saddam Hüseyin kliğinin İran'a saldırısını tezgahlayan ve 1 milyona yakın insanın ölümünden sorumlu olan bu güçler, bugün de -belki içine Türkiye'nin de sürüklenebileceği- bir başka bölgesel savaş peşindeler. 2003 işgalinden bu yana Irak'ta milyonlarca ve 2011 isyanından sonra Suriye'de 500,000'den fazla insanın ölmesi ve yeni bir gerici bölgesel savaşın milyonlarca yeni kurbana yol açacak olması onların umurunda bile değildir. Bu kamptakiler ABD'nin, Ortadoğu ve dünya halklarının baş düşmanı ve günümüzün Nazi Almanyası olduğunu da anlamıyor ya da anlamak istemiyorlar. Ne yazık ki, Kürt ulusal hareketi ve ona yakın isimler ABD, İsrail, Suudi Arabistan eksenine yakın durmakta ve savaş alevlerinin başka ülkeleri de saracak olmasından hiç de rahatsız gözükmemektedirler.

Ben bu vesileyle Ocak 1995'de, yani bundan 23 yıl önce kaleme almış olduğum 16. Yılında İran Devrimi başlıklı yazımı okurlara sunuyorum. Sadece bazı anlatım ve yazım bozukluk ve eksikliklerini düzelterek sunduğum bu yazının, konumuzun tarihsel arkaplanına ışık tutacağı kanısındayım.

16. Yılında İran Devrimi Ocak 1995

Bundan 16 yıl önce, ABD emperyalizminin yakın bağlaşığı ve güçlü bölgesel jandarması olan Şah rejimi, İran halkının görkemli direniş ve ayaklanması karşısında adeta kumdan yapılmış bir şato gibi çökmüştü. Sosyo-ekonomik yapısının ve gelişme düzeyinin ve yakın geçmişteki siyasal evriminin karakteristikleri Türkiye ile önemli benzerlikler gösteren, ülkemize komşu olmasının yanı sıra, önemli bir Kürt ve Türk halk kitlesi barındıran (1) İran'daki önemli siyasal gelişme ve altüst oluşların Türkiye proletaryası ve halklarını yakından ilgilendirmesi gerektiği tartışma götürmez. Bütün bunlara rağmen, 1979 Şubat Devrimi'nin ve onu izleyen gelişmelerin, Türkiye devrimci hareketinin literatüründe fazlaca bir yer tutmamış olması, İran devriminin deneyimlerinin sistematik ve eleştirel bir incelemeden geçirilmemiş olması

çok önemli bir eksikliktir. Burada bunun nedenlerine girmeyeceğim ancak bunun Türkiye devrimci hareketinde ve onun çeşitli bileşenlerinde gözlenen aşırı içe dönüklükle olduğu gibi, kökü derinlerde olan dogmatist ve şematist yaklaşımlarla da ilişkili olduğunu söyleyebiliriz. Bu yazıya gelince, o, İran devriminin kapsamlı ve detaylı bir incelemesini yapma ve dolayısıyla bu alanda varolan önemli boşluğu doldurma savını taşıyor. Burada amaçlanan, daha çok, genel bir bilgilendirme, çok kaba çizgilerle de olsa bazı vargılara ulaşma ve duyarlı okuru konuya daha fazla eğilmesi için yüreklendirmedir. Konunun bizleri ilgilendiren ve yukarıda söylenenlerle yakından ve sıkı sıkıya bağlantılı bir diğer önemli yanı, siyasal İslam ve onun varyantlarının gerek ülkemizde ve gerekse bölgemizde giderek daha fazla güçlenme ve siyasal etkilerini artırma eğilimi göstermeleridir. Suriye’de kökü eskilere dayanan bir Müslüman Kardeşler muhalefetine varlığı, Lübnan’da yakın geçmişe kadar siyasal örgütlerin dinsel ve mezhepsel gruplarla özdeşleşmiş olması ve Hizbullah’ın Güney Lübnan’da İsrail’e ve yerel uzantılarına karşı direnişte öndegelen bir rol oynaması, Ürdün’de Müslüman Kardeşler başta olmak üzere, İslamcı örgütlerin gücünün artmakta olması, Mısır’da Müslüman Kardeşler’le gerici rejim arasındaki çatışmanın giderek yoğunlaşması, Filistin direnişinde HAMAS ve İslami Cihad gibi örgütlerin öne geçmesi, akla ilk gelen örnekler. Cezayir’de 26 Aralık 1991’de yapılan genel seçimlerin ilk turunda çoğunluğu FİS’in (=İslami Selamet Cephesi) elde etmesinin ardından gerici egemen sınıfların seçim sonuçlarını iptal ederek rejimin iplerini bir askeri cuntanın ellerine teslim etmeleri üzerine başlayan iç savaşa, İran benzeri gelişmelerin Türkiye’de de yaşanıp yaşanmayacağı sorusunu bir kez daha gündeme getirdi.

Özellikle Fransız ve Batı Avrupa emperyalistlerinin ama aynı zamanda ABD emperyalistlerinin yakından izlediği bu savaş, 28 milyon nüfuslu bu Kuzey Afrika ülkesinde üç yıl içinde yaklaşık 35 bin kişinin ölümüne yol açtı. Bu savaşın diğer Kuzey Afrika ülkelerine ve Ortadoğu’ya sıçraması ve yayılması, hatta Avrupa’daki (özellikle de Fransa’daki) Kuzey Afrika kökenli göçmen topluluğunu etkilemesi olasılığı, emperyalist burjuvaziye kara kara düşündürüyor. Cezayir proletaryası ve halkını, kabul edilemez iki alternatiften - dinsel gerici diktatörlük ile laik’ askeri-faşist diktatörlük- birisini seçmeye zorlayan bugünkü konjonktürün Türkiye’de yakın gelecekte gündeme gelip gelemeyeceği tartışmaya açık bir konudur. Ancak, siyasal İslamın ve dinsel gericiliğin, özellikle 12 Eylül faşist darbesinden bu yana geçen süre içinde giderek daha fazla güçlendiği kesin bir gerçektir.

Daha öncesi bir yana bırakılsa bile, 12 Eylül 1980’den bu yana yaşanan

gelişmeler, siyasal İslamın yükseldiği, devrimci alternatifi zayıf olduğu bugünkü koşullarda, düzenden ve geleneksel burjuva partilerinden umudunu kesmekte olan yığınların giderek artan ölçülerde dinsel gericiliğin yörüngesine çekilmekte olduğunu göstermektedir. Askeri cuntanın, dinsel gericiliğin önünü iyice açması, Türk-İslam sentezinin resmi devlet tezi haline gelmesi, gerek askeri cunta ve gerekse ANAP hükümeti (1983-91) ve DYP-SHP koalisyon hükümetleri (1991'den günümüze) dönemlerinde gerici dinsel tarikatlarla işbirlikçi-tekelci burjuvazi arasındaki bağlaşmanın güçlenmesi, dinsel gericiliğin sivil bürokrasi içinde önemli mevziler elde etmesi ve hatta orduya sızmaya çalışması, 27 Mart 1994 yerel seçimlerinde, aralarında İstanbul ve Ankara'nın da bulunduğu 15 anakentten 6'sında belediye başkanlığını ele geçiren Refah Partisi'nin, son kamuoyu yoklamalarına göre en büyük parti konumuna gelmiş olması vb. bunun somut verileridir.

Ama Marksist-Leninistler ve tüm tutarlı devrimciler, bir yandan dinsel gericiliği desteklerken, bir yandan da ikiyüzlü bir tarzda proletaryayı ve diğer emekçileri 'şariat tehlikesi' öcüsüyle korkutmaya ve böylelikle kendi sessiz ve itaakar kulları haline getirmeye çalışan işbirlikçi-tekelci burjuvazinin ve onun liberal ve demokrat bağlaşık ve uşaklarının demagojik tutumlarına karşı da tetikte olmak zorundadırlar. Dinsel gericilik de içinde olmak üzere her türlü gericiliğin kaynağının emperyalizm ve kapitalizm olduğunu kavramış bulunan sınıf bilinçli proletarya, egemen sınıfların ve onların liberal ve demokrat bağlaşık ve uşaklarının, sözümona şariat tehlikesine karşı bir laik cephe kurulması yolundaki gevezeliklerini reddeder ve dikkatlerini, demokratik ve sosyalist görevleri, kesintisizce sosyalizme geçecek olan bir işçi-emekçi cumhuriyetinin kurulması hedefi üzerinde yoğunlaştırır. Öte yandan, komünistler ve sınıf bilinçli proleterler, değişik ülkelerin özgül niteliklerini ve farklılıklarını bir yana iterek tüm İslam ülkelerini ve siyasal İslamın tümünü bir sepete dolduran ve Türkiye'de İran vb. ülkelerdeki gelişmelerin bir ikinci baskısının olacağını varsayan burjuva liberallerinin ve onların kuyruğu durumundaki vülger sosyalistlerin ve devrimcilerin yüzeysel ve pro-Kemalist yaklaşımlarına da itibar etmezler. O halde şimdi, asıl konumuza dönebilir, İran'da neler olduğuna ve İran devriminin serüvenine şöyle bir göz atabiliriz.

Şubat 1979 Devrimi

Zaman içinde daha da gerilere uzanan kaynakları olmakla birlikte, Şubat 1979 İran devriminin, 1960'lı ve 1970'li yıllarda bu ülkede meydana gelen sosyo-ekonomik değişim süreciyle ve onunla karşılıklı etkileşim içinde olan sınıf savaşimleri ve siyasal altüst oluşlarla yakından ilişkili olduğunu söyleyebiliriz. Bu bakımdan, başında, Pehlevi hanedanının önderlik ettiği monarşik-faşist

diktatörlüğün bulunduğu gerici egemen sınıflara ve emperyalizme karşı gelişen İran devrimi, benzer ülkelerde yaşanan anti-emperyalist demokratik devrimlerin temel karakteristiklerinin belirlediği bir devrimdi. Ama bu, kesintisiz bir biçimde sosyalizme geçmek bir yana, kendi anti-emperyalist ve demokratik görevlerini de sonuna kadar yerine getiremeyen İran devrimi'nin kendine özgü ve onu benzer devrimlerden hayli farklı kılan niteliklere de sahip olduğu gerçeğini ortadan kaldırmaz. Nedir bu kendine özgü nitelikler?

Herşeyden önce İran devrimi, kırlardaki emekçi yığınlarının hemen hemen hiçbir önemli rol oynamadığı kent ağırlıklı bir devrimdi. Bu devrim, kentlerin proletaryasının, yarı-proletaryasının, küçük burjuvazisinin ve dinsel ve laik aydınlarının geniş kitlesel seferberliği sonucu zafere ulaşmıştı.

İkincisi, bu devrim geri ve bağımlı ülkelerde genel olarak geçerli olan devrimlerden farklı olarak, uzun süreli bir gerilla savaşımının ürünü değildi. 1978 Şubat'ında Kum kentinde medrese öğrencileriyle polis arasında başlayan çatışmalarla patlak veren devrimin 1979 Şubat'ında monarşik-faşist rejimi yıkmasına kadar geçen süre, bir yılı ancak buluyordu.

Üçüncüsü, din adamlarının camilere vb. dayanan gevşek örgütlenmesi bir yana bırakılırsa, örgütlenme düzeyi düşük olan bu devrim, büyük ölçüde kendiliğinden gelme bir karakter taşıyordu. İran devrimi'ni herhangi bir parti ya da grup başlatmadığı gibi, monarşik-faşist rejime karşı ayaklanan kitleler herhangi bir parti ya da grubun doğrudan denetimi altında değillerdi. Faşist rejime karşı savaşan parti ve gruplar içinde giderek sivrilen ve öne çıkan mollaların örgütleri olan İslami Cumhuriyet Partisi (=İCP), Pasdaran (=Devrim Muhafızları) vb. devrimden önce değil, sonra kurulmuşlardı.

Dördüncüsü, bu devrim, gelişme süreci içinde ve özellikle de Şah rejiminin yıkılmasından sonra dinsel ideolojinin ve mollaların ya da ulemanın fundamentalist fraksiyonunun damgasını vurduğu ve iktidar üzerindeki denetimini pekiştirdiği bir devrim oldu.

İran devrimi, anti-emperyalist ve demokratik görevlerini sonuna kadar yerine getiremedi. Ancak, bu devrimin yarı yolda kalmış olması, onun öncelikle siyasal bir devrim olmadığı anlamına gelmiyor. Şubat 1979 devrimi, ABD emperyalizmine bağımlı İran işbirlikçi-tekelci burjuvazisi ve büyük toprak sahiplerinin monarşik-faşist diktatörlüğünü yıktı bu diktatörlüğün baskı aygıtlarını parçaladı ve siyasal iktidarı çıkarları, emperyalizmin, işbirlikçi-tekelci burjuvazinin ve büyük toprak sahiplerinin çıkarlarıyla olduğu gibi, proletaryanın ve yarı-proletaryanın çıkarlarıyla da çelişen orta burjuvazinin ve küçük burjuvazinin üst katmanın temsilcisi olan İCP'nin ve diğer iktidar aygıtlarının eline verdi. Bu bağlamda, işbirlikçi-tekelci burjuvazi ve büyük

toprak sahiplerinin ellerindeki üretim araçlarını ve zenginlikleri, yeni egemen sınıfa ve onun devletine aktarmakla ve sömürülen yığınların yararına bazı reformlar yapmakla birlikte, kapitalist üretim ilişkilerine dokunmayan İran devriminin toplumsal bir karakter taşımadığı yani toplumsal bir devrim olmadığı söylenebilir.

İran devriminin 450 bin kişilik ve son derece modern silahlarla donatılmış bir ordu ve dünyanın en etkili ve güçlü istihbarat örgütlerinden birine sahip bir diktatörlüğü görece kolay bir biçimde nasıl çökerttiğini anlayabilmek için, önce bu ülkenin sosyo-ekonomik ve siyasal gelişimine ve toplumsal yapısının kendine özgü niteliklerine gözetmemiz gerekecek.

Toplam nüfusunun 1940'ta 14.6 milyon dolayında olduğu sanılan İran'da bu rakam 1956'da 20.4 milyona, 1966'da 27.1 milyona, 1976'da 33.6 milyona ve 1984'te 43.4 milyona çıktı. 1930'larda nüfusun yaklaşık yüzde 20'si kentlerde yaşarken bu oran 1956'da yüzde 31'e, 1966'da yüzde 39'a, 1976'da yüzde 47'ye ve 1982'de yüzde 52'ye çıkmıştı. 1946'da işgücünün yüzde 75'i tarımda istihdam edilirken, bu oran 1966'da yüzde 50'nin altına ve 1978'de yüzde 33'e düştü. El sanatları da içinde olmak üzere, imalat sanayi, madencilik ve enerji sektörlerinde çalışan işçilerin sayısı 1956-77 yılları arasında 853 binden 2 milyon 620 bine çıktı. Gerek kentlerde ve gerekse kırlarda kapitalizmin gelişimi ve bu gelişmeyi hızlandırmak amacıyla monarşik rejimin 1962'de yürürlüğe koyduğu Ak Devrim' ise, topraklarını yitiren ve ilerde İran devriminin siyasal ordusunun neferlerinin büyük bir kesimini, belki de çoğunluğunu oluşturacak olan milyonlarca ve milyonlarca yarı-proleter Tahran başta olmak üzere büyük kentlerin varoşlarına yığıyordu. Şah'ın yürürlüğe koyduğu Ak Devrim'in hedefleri,

- a) Toprak reformu,
- b) Kadınlara oy hakkı verilmesi,
- c) Devlet işletmelerinin özel sektöre devri,
- d) Ormanların ulusallaştırılması,
- e) Okuma-yazma bilenlerin oranının yükseltilmesi ve
- f) Sanayi sektöründe işçilere kardan pay dağıtımı olarak açıklanmıştı.

Gelişmekte olan İran kapitalizminin gereksinimlerinden kaynaklanan ve emperyalist burjuvazinin de destek ve özendirilmesiyle yürürlüğe konulmasına girilen Ak Devrim'in gerçek hedefleri şöyle özetlenebilir: İç pazarın genişletilmesi ve böylelikle gelişmekte olan sanayi ile onun gerisinde kalan tarım sektörleri arasındaki dengesizliğin azaltılması ve genel olarak gerek kentlerde ve gerekse özellikle kırlarda kapitalizmin gelişimini frenleyen kapitalizm öncesi ilişkilerin tepeden ve egemen sınıfların ve onların devletinin

eliyle yapılacak reformlar yoluyla ortadan kaldırılması ya da zayıflatılması. Yarı-feodal toprak sahiplerinin kapitalist dönüşümüne güçlü bir itilim sağlayarak, rejimin kırlarda güçlü bir siyasal dayanağı haline gelecek olan bir kulak/ kır burjuvazisi sınıfının oluşumunun hızlandırılması ve kendilerine kısmi ödümler vermek suretiyle yoksul ve küçük köylülerden ve işçi sınıfından gelebilecek devrimci bir saldırı olasılığının ortadan kaldırılması ya da azaltılması.

Ak Devrim' adlı kapitalist reform programının yürürlüğe konması için faşist rejimin 26 Ocak 1963'te yaptığı referandum öncesi ve sonrasında meydana gelen gelişmeler, Şii ulemanın geniş kesimleriyle devleti karşı karşıya getirdi. 4 Haziran 1963'te polisin, önde gelen din adamlarından Humeyni ile Kumi'yi tutuklaması üzerine başlayan ve genellikle esnafın, öğrencilerin, din adamlarının vb. katıldığı hükümet karşıtı gösterilerde yüzlerce kişi öldü, binlerce kişi yaralandı ve sıkıyönetim ilan edildi. 1979 Şubat Devrimi'nin bir provası sayılan Haziran 1963 olayları, Şii ulemanın geniş kesimleriyle, işbirlikçi-teknelci burjuvazi ve büyük toprak sahiplerinin monarşik-faşist diktatörlüğü arasındaki ilişkilerin gerginleşmesinde önemli bir dönüm noktası oluşturdu. Burada, İran devriminde, ulemanın fundamentalist ya da radikal' fraksiyonunun oynadığı rolü kavramak için geriye dönmemiz ve bu katmanın İran toplumu içindeki yerine ve sınıfsal/ siyasal konumuna, kuşbakışı da olsa bir göz atmamız gerekiyor.

Ulemanın Konumu

Her şeyden önce, ulemanın bir sınıf değil, gençlik ve aydınlar gibi bir katman ya da toplumsal katman olduğunu belirtmeliyiz. Çelişmesiz, birleşik ve homojen bir topluluk oluşturmayan ulemanın saflarında, özellikle sınıfsal ve siyasal çelişmelerin yoğunlaştığı dönemlerde değişik mülk sahibi sınıflarla birlikte hareket eden farklı fraksiyonların oluşabildiği gözlemlenebilir. İran tarihi, ulemanın alt ve orta katmanlarının 1891-92 tütün direnişi ve 1905-11 Anayasa Devrimi'nde olduğu gibi, yabancı kapitalist ve emperyalist güçlere karşı gerçekleştirilen eylemlere katılabildiğini göstermektedir. Ama bu olgulardan yola çıkılarak, Şii ulemanın genellikle ya da ağırlıklı olarak anti-emperyalist ve ilerici bir işlev ve nitelik taşıdığı sonucuna varılamaz.

Çoğu zaman, egemen sınıfların bir parçası olan yüksek rütbeli ulemayla birlikte hareket eden ulemanın çoğunluğu Rıza Şah döneminde (1926-41) gerici rejimin halk-düşmanı siyasetini destekledi ve üstelik bunu Rıza Şah rejiminin gerçekleştirdiği bir dizi kapitalist siyasal reform -vakıfların hükümet denetimine girmesi, ulemanın Meclis'teki sandalyelerini yitirmesi, eğitim ve yargı sistemlerinin laikleştirilmesi vb.- nedeniyle önemli mevziler yitirdiği bir

ortamda yaptı. Ulemanın önemli bir bölümü, 1951'de göreve gelen ulusal burjuva nitelikli Musaddık hükümetinin Anglo-İranian petrol şirketini ulusallaştırma girişimine karşı çıktı. Bunlar, CIA tarafından tezgahlanan ve Rıza Şah'ın oğlu Muhammed Rıza Pehlevi'yi yeniden tahta oturtan Ağustos 1953 askeri darbesini de desteklediler.

Ancak, 1960'ların başlarına kadar gerici rejimle bir çatışmaya girmeyen ulemanın geniş kesimleri, bu tarihten itibaren giderek daha muhalif bir konuma sürüklendiler. Bunun temel nedeni, emperyalizme bağımlı monarşik rejimin 1962'de başlattığı ve Ak Devrim' adını verdiği kapitalist ekonomik reformların özel olarak ulemanın ve genel olarak bu katmanın geniş kesimlerinin adeta içiçe olduğu çarşı esnafının (geleneksel orta ve küçük burjuvazi) ekonomik ve siyasal çıkarlarını etkilemesiydi. Halkın Fedaileri adlı devrimci örgütün önderlerinden Bijan Jazani, Ak Devrim' yoluyla hükümetin daha da hızlandırdığı kapitalist gelişmenin etkilerini şöyle anlatıyordu: Komprador sanayi burjuvazisinin gelişimiyle küçük burjuvazi ve tüccarlar, tüketim malı üreten küçük işletmelerinin, tüketici pazarına akan rakip mallarla karşı karşıya kaldıklarını gördüler İlk yirmi yıldaki hızlı ithalat artışı bağımlı sanayinin kurulması ve hızlı gelişimiyle birlikte gidiyordu. Bu kesimler eski konumlarını bırakarak henüz tehdit edilmeyen sahalara yönelmek zorunda kaldılar. Geri çekilişin her aşamasında dikkate değer sayıda insan yaşamını kazanma olanaklarını yitirerek yedek işçi ordusuna katıldı. Pepsi Cola fabrikasının ithaliyle bütün limonata dükkanları kapandı ev eşyaları üreten fabrikaların açılmasıyla marangozlar ve mobilyacılar kapandı ayakkabı fabrikalarının kurulmasıyla ayakkabıcılar işsiz kaldı. Süreç hala devam ediyor. Bugün yalnız şehir pazarlarında değil, kasabalarda hatta küçük köylerde bile zanaatkarların üretim sistemi darbe yemiş durumdadır. (Derleyen Serpil Üşür, İran Devrimi: Din, Anti-Emperyalizm ve Sol, s. 189) Benzer süreçler, özellikle 1950'lerden sonra pek çok geri ve bağımlı ülkede yaşandı. İran'ın özgünlüğü, büyük bir hızla artan petrol gelirleri (1950'de 45 milyon dolar, 1970'de 1.1 milyar dolar ve 1976'da 20.5 milyar dolar) sayesinde olağanüstü hızlı bir kapitalist sınıfsızlaşmanın yaşanmasının bu geçiş sürecinin gerilim ve çelişmelerini alabildiğine yoğunlaştırmış olmasıdır.

Ulemanın geniş kesimlerinin rejimle giderek daha fazla karşı karşıya gelmesine yol açan bir başka ilintili neden toprak reformu sorunuydu. Yarı-feodal toprak sahiplerinin bir bölümünün karşı çıktığı toprak reformu, bu toprak sahipleriyle organik bir ilişki içinde olan ya da bizzat bir bölümü toprak sahibi durumunda bulunan ulemanın da muhalefetine yol açıyordu. Daha da önemlisi, monarşik rejimin, kendine özgü gelir kaynakları (çarşı esnafından

aldığı dinsel vergi ve bağışlar ve vakıf gelirleri) ve medreseler, camiler ve diğer dinsel kuruluşlardan oluşan örgütlenmesiyle öteden beri devlet karşısında belli bir özerkliğe sahip olan ulemanın bu konumunu zayıflatacak adımlar atmaya yönelmesiydi. Bu faktörler, işçi sınıfının, yarı-proletaryanın ve kent küçük burjuvazisinin hoşnutsuzluk ve savaşım potansiyelinin arttığı bir konjonktürde, ulemayı ve hatta onun fundamentalist fraksiyonunu, bu ezilen sınıflarla birlikte hareket etmeye zorluyordu.

Monarşik rejimin özel konumu da, görünürdeki sağlamlık ve güçlülüğüne rağmen, onun görece kolay bir biçimde devrilmesine katkıda bulundu. Şah Muhammed Rıza Pehlevi, seçimle işbaşına gelmiş olan Musaddık hükümetinin 1953'de CIA güdümlü bir askeri darbe yoluyla devrilmesi sonucunda yeniden tahta çıkmış olması nedeniyle, -tıpkı 1926'da bir askeri darbeye iktidarı ele geçirmiş ve kendisini hükümdar ilan etmiş olan babası Rıza Şah gibi- bir gasıp olarak algılanıyordu. Daha da önemlisi, işbirlikçi-tekelci burjuvazinin ve büyük toprak sahiplerinin temsilcisi olmasına ve onların çıkarlarını savunmasına rağmen, bu sınıfların görece zayıflığı ve köksüzlüğü nedeniyle, monarşik devlet aygıtının toplumsal temeli ve meşruiyetinin de çok sınırlı olmasıydı. Bu dev aygıt, 450 bin kişilik güçlü bir orduya, yüz binlerce ajandan oluşan ve tüm toplumu bir ağ gibi sarmış olan istihbarat örgütü SAVAK'a, basın ve yayım alanında neredeyse mutlak bir denetime, 800 bin işçi ve memuru istihdam eden ve pek çok önemli ve kilit işletmeden oluşan yaygın bir kamu sektörüne vb. komuta ediyordu. Bunlara, devletin denetiminde bulunan petrol sanayisinin 1977-78'de ulusal gelirin yüzde 38'i gibi çok yüksek bir orana ulaşan gelirini ve ABD emperyalizminin çok yanlı desteğini ekleyebiliriz. Bütün bunlar devlet aygıtının, zayıf ve henüz oluşum sürecini tamamlamamış olan egemen sınıflar karşısında belli bir özerkliğe sahip olmasını olanaklı kılıyordu. Kendisini 1975 yılına kadar iki göstermelik partiden -sözde iktidardaki Melliyun (daha sonra İran Noin) Partisi ve sözde muhalefetteki Mardom Partisi- oluşan sahte bir parlamentoya bir ölçüde kamufle etmeye çalışan monarşik-faşist rejimin bu tarihte, bu partileri de kapatarak, bütün İranlıları saflarında örgütlenmeye çağırdığı bir devlet partisi -Rastakhız (=Ulusal Diriliş Partisi)- kurması, onun, halk düşmanı ve özellikle de kitlelerden kopuk niteliğinin daha fazla sergilenmesine olanak verdi.

Pehlevi monarşisinin, emperyalizme ve devlet aygıtına sıkı sıkıya bağımlı bir işbirlikçi-tekelci burjuvazinin gelişmesini özendirirken, orta burjuvaziye ve diğer mülk sahibi sınıfları gözardı eden/ güçten düşüren bir ekonomik siyaset izlemesi ve bu ikincilerin siyaset arenasında temsil edilmelerine ya da devlet işlerini etkilemelerine de hiçbir olanak tanımaması, onun toplumsal temelini

daha da zayıf kılıyordu. Batı emperyalist burjuvazisiyle adeta özdeşleşmiş köksüz ve zayıf işbirlikçi-tekelci burjuvaziyle ezilen ve sömürülen sınıflar arasındaki çelişmenin iyice keskinleşmeye yüz tuttuğu 1970'lerin ikinci yarısında, monarşinin toplumsal temelinin bu zayıflığının, onun yıkılmasında önemli bir rol oynayacağı görülecekti.

İran'ın 19. yüzyılın ikinci yarısı ve 20. yüzyılın ilk yarısında sömürgeci ve emperyalist devletlerin müdahale darbe ve işgallerine hedef olmuş olması, tarihsel belleği güçlü olan İran halkının ulusal gurur duygusunu büyük ölçüde yaralamıştı. Monarşik-faşist rejimin ABD emperyalizmi ve İsrail siyonizmiyle yakın bir ilişki içinde olması, ABD emperyalizminin Ortadoğu bölgesindeki jandarması rolünü oynaması, (2) onun İran halkı tarafından İran toplumuna yabancı, ona dışardan empoze edilmiş bir güç gibi algılanmasını pekiştirici bir etki yapmaktaydı. Konuşmalarında Şah'ı sag-ı Carter (=Carter'in köpeği) olarak nitelerken Humeyni, İran halkının işte bu tarihsel-toplumsal tepkisinden kaynaklanan ulusalcı ve anti-emperyalist duyarlılığına sesleniyordu. Son olarak, 1953-79 döneminde İran'da, en küçük bir muhalefet belirtisine bile izin vermeyen, halkın tüm demokratik haklarını acımasızca çiğneyen ve tüm toplumu çok sıkı bir denetim altına almaya çalışan ve bunda da kısa erimde- başarılı olan ve devrimci güçler başta gelmek üzere tüm muhalif ve rejim karşıtı güçlere karşı yaygın ve sistemli bir beyaz terör uygulayan son derece vahşi bir faşist diktatörlüğün hüküm sürmesinin, egemen sınıflarla kitleler arasında, rejimin meşruiyetini daha da zayıflatan bir uçurum yaratmış olduğunu belirtmeliyim.

Dinsel muhalefetin önde gelen adı Humeyni'nin 1964'te ülkeden sürgün edilmesi, bu muhalefet odağını zayıflatmadı hatta tersi yönde bir etki yarattı. En etkili ve güçlü devrimci örgütler konumunda olan Halkın Fedaileri ve Halkın Mücahitleri, 1970'li yıllarda tam illegalite koşulları altında ve yaygın bir kitle desteğine sahip olmaksızın faşist diktatörlüğün polis ve jandarmasına karşı yüzlerce şehit vererek kahramanca bir savaşım yürütmüşlerdi. Ancak bu örgütler, ilerici kitleler katında haklı bir prestij kazanmış olmalarına rağmen, düşmandan yedikleri ağır darbeler nedeniyle çok zayıf düşmüşlerdi. Öte yandan bu örgütlerin öncü savaşı türünden bir kitle çizgisi sürdürmeleri de özellikle işçi sınıfı içinde güçlü ve kalıcı bağlar geliştirmelerini zorlaştırıyordu. Buna karşılık, binlerce camiden, medreseden, vakıftan vb. oluşan bir kurumsal temele, on binlerce din adamından ve medrese öğrencisinden oluşan bir siyasal orduya, çarşı esnafının ve hatta yer yer devletin sunduğu mali ve diğer olanaklara, son derece yaygın bir doğal kitle tabanına sahip olan dinsel muhalefet ise, monarşik-faşist rejime karşı savaşımını, çok daha elverişli

koşullar altında sürdürüyordu.

Çoğunluğu küçük işletmelerde çalışmakta olmasına rağmen belirli büyük merkezlerde yoğunlaşmış olan işçi sınıfı ise (3) İran devrimi'nde önder ve tarihsel rolünü oynayamadı. Bunun nedeni, yalnızca monarşik-faşist rejimin, havuç politikasıyla birlikte yürüttüğü sopa politikası ve işçilerin rejimin ajanlarınca yönetilen resmi sendikalar dışında herhangi bir özerk örgütlenmeden yoksun tutulmaları değildi. İşçi sınıfının geçmişte, özellikle de 1941-53 döneminde yarattığı militan devrimci gelenek unutulmuş ve Tudeh (=Kitleler) Partisi'nin modern revizyonist bir parti haline dönüşmesi nedeniyle işçi sınıfının kolektif belleği büyük ölçüde silinmişti. Tudeh Partisi'nin, Ağustos 1953 askeri darbesinden sonra tümüyle mülteci ve tasfiyeci bir konuma düşmesi, kent gerillası tarzında örgütlenen ve etkinlik sürdüren Halkın Fedaileri ve Halkın Mücahitleri'nin çalışmalarını toplumun proleter-olmayan ezilen yığınları (yarı-proletarya, gençlik, aydınlar) içinde yoğunlaştırmaları, diğer devrimci örgütlerin (Peykar, Rençberan, Rah-ı Karger, Tufan, İran Komünistler Birliği vb.) Maoizmin ve diğer küçük-burjuva devrimci akımların etkisi altında bulunmaları ve/ ya da çok zayıf olmaları ve hepsinden de önemlisi İran devrimci hareketi içinde oportünizm ve revizyonizmden arınmış güçlü ve militan bir komünist hareketin oluşmasına olanak vermedi. Devrimci bir siyasal önderlikten yoksun olmasına rağmen, işçi sınıfının ülke ekonomisi açısından yaşamsal öneme sahip petrol, demiryolu, çelik vb. sektörlerinde Ekim 1978'de başlayan ekonomik grevleri ve direnişlerinin aylarca sürmesi ve giderek siyasal bir nitelik kazanması, Pehlevi monarşisinin zayıf düşmesi ve çökmesinde son derece önemli bir rol oynayacaktı.

Yukarıda değinilen nedenlere bağlı olarak koşulları olgunlaşmakta olan devrim, Şubat 1978'de, o sırada sürgünde bulunan Humeyni'ye hakaret eden bir gazeteyi protesto amacıyla gerçekleştirilen gösterilerle başladı. Kum kentinde gerçekleştirilen bu gösterilerin kanlı bir biçimde bastırılmasının ardından, Tebriz'de sinemalara, bankalara ve içki satan mağazalara saldırılar biçimini alan yeni gösteriler yapıldı. Siyasal İslam'ın ideolojik etkisi altındaki kitlelerin gözünde buralar, Şahlık rejiminin, kitleleri ezen ve sömüren Batılılaşmış egemen sınıfların ve emperyalizmin sembolleriydi. Eylül 1978'e gelindiğinde, ulemanın bir kesiminin, işçilerin, medrese öğrencilerinin, kent yoksullarının vb. katıldığı gösterilerde yer alanların sayısı milyonlara ulaşmıştı. Ekim 1978'de büyük işletmeler başta olmak üzere, sanayi ve hizmet sektörlerindeki yüzbinlerce işçinin grevlere gitmeleri, monarşik-faşist rejimin sonunun artık gelmekte olduğunu gösteriyordu. 5 Kasım 1978'de Şah'ın bir askeri hükümeti işbaşına getirmesi ve rejimin ayağa kalkın kitlelere karşı

vahşi bir bastırma ve katliam siyaseti uygulaması olayların akışı üzerinde ciddi bir etki yaratamadı. Hatta, belki de tam tersi doğrultuda bir etki yarattı. Şah, 15 Ocak 1979'da başında, liberal görünümlü bir burjuva politikacının - Şahpur Bahtiyar- bulunduğu bir hükümet ve morali bozulmuş ve saflarında çatlaklar oluşmaya başlamış bir ordu bırakarak İran'dan kaçtı. 1 Şubat 1979 da ise Humeyni İran'a döndü. Sürgüne gitmeden önce monarşik rejime karşı kararlı bir tutum takınmış, rejim tarafından hedef alınmış, sürgünde bulunduğu sırada Şah'ın aracılıyla görüşmeyi reddetmiş olan Humeyni, kitleler katında önemli bir saygınlık kazanmış ve böylelikle fundamentalist ulema fraksiyonunun başta gelen temsilcisi ve önderi konumuna yükselmişti. Çok görkemli bir tarzda karşılanan Humeyni, Bahiyar hükümetini tanımadığını ilan etti ve başında Mehdi Bazargan'ın bulunduğu bir karşı-hükümet oluşturdu. 9-11 Şubat 1979'da rejime karşı ayaklanan Hava Kuvvetleri'ne bağlı askerler, Halkın Fedaileri, Halkın Mücahitleri ve diğer devrimci örgütlerle saraya sadık askeri birlikler arasında şiddetli çarpışmalar meydana geldi. Durumun umutsuzluğunu ve devrim dalgasının durdurulamayacağını gören ve o günkü konjonktürde ABD emperyalizmi ve diğer emperyalist güçlerden aktif ve kapsamlı bir destek alma olanağına sahip olmayan Askeri Yüksek Konsey tarafsızlığını ilan etti ve askeri birliklere garnizonlarında kalma ve kitlelerle çatışmaya girmeme buyruğunu vermek zorunda kaldı.

Devrimden Sonra

Devrimden sonra iktidarı, ulemanın, başında Humeyni'nin bulunduğu fundamentalist fraksiyonu ve onun bağlaşıkları (esas olarak, başını Şeriatmedari'nin çektiği Azerbaycan-temelli Müslüman Halk Partisi ve başını Bazargan ve Ben-i Sadr'ın çektiği Özgürlük Hareketi adlı liberal burjuva örgüt) ele geçirdiler. Fundamentalist ulema, Şah rejiminin yıkıldığı günlerde oluşturulan ve üyeleri gizli tutulan İslami Devrim Konseyi ve devrimden sonra kurulan İslami Cumhuriyet Partisi tarafından temsil ediliyordu. İşçi sınıfının bağımsız devrimci örgütlenmesinin bulunmadığı ve devrimci hareketin faşist rejimin yoğun baskı ve terörüne de bağlı olarak, güçlü ve birleşik bir siyasal alternatif olamadığı koşullarda, İslamın belli bir yorumuna dayanan ideolojik etkisinin yaygınlığı, doğal örgütsel altyapısının gücü ve mülk sahibi sınıfların Şah-karşıtı kesimleriyle olan organik ilişkisi, ulemayı siyasal iktidar savaşımında çok daha avantajlı bir konuma getiriyordu.

Fundamentalist ulema, iktidarı -geçici bağlaşıklarıyla birlikte- ele geçirmesinin hemen ardından konumunu pekiştirmeye, meşruiyet temelini sağlamlaştırmaya, iktidar aygıtlarını kendi tekeline almaya ve hem devrimci

örgütleri ve hem de geçici bağlaşıklarını etkisizleştirmeye yönelik bir çizgi izlemeye koyuldu. 30 Mart 1979'da yapılan bir referandumla İran'daki rejimin bir İslam Cumhuriyeti olduğu ilan edildi. Kasım 1979'da yapılan bir başka referandumla Humeyni'ye fakih (=en yüksek adli otorite) ünvanı verildi ve böylece o, kendisini anayasanın, yasaların, hükümetin vb. üzerine çıkaran yetkilerle donatıldı. Ocak 1980'de, Özgürlük Hareketi'nden Abdülhasan Ben-i Sadr cumhurbaşkanı ve İCP'den Muhammet Ali Recai başbakan seçildiler. İktidardaki ulema fraksiyonu, Halkın Fedaileri başta gelmek üzere, devrimci örgütlerin kaleleri durumunda olan üniversiteleri -bu eğitim kurumlarının dejenere Batı kültürü'nün kaynakları oldukları gerekçesiyle- kapattı, dinsel eğitim kurumlarının sayısını hızla artırdı. Ve mollaların denetimindeki devrim mahkemelerini, şeriat kurallarına göre işleyen dinsel mahkemelere dönüştürdü.

Öte yandan, monarşik-faşist rejimi yıkan devrim, hem işçi sınıfı başta gelmek üzere emekçi yığınların mülk sahibi sınıflardan bağımsız olarak örgütlenmesi, hem de çeşitli devrimci örgütlerin büyüüp güçlenmeleri için geniş olanaklar yarattı. Çok sayıda devrimci yayım organı uzun yıllardan sonra ilk kez legal olarak çıkmaya, Marksist-Leninist ve devrimci literatür ilk kez yaygın bir biçimde basılmaya ve dağıtılmaya başlandı. Semt komiteleri, grev komiteleri, işyeri konseyleri, öğrenci konseyleri biçiminde çok sayıda devrimci kitle örgütlenmeleri oluştu. 1979'un başında cezaevlerinde bulunan çok sayıda devrimci militan özgürlüklerine kavuşurken Şah rejiminin zulmünden kaçarak Batı Avrupa'ya ya da ABD'ye giden onbinlerce devrimci İranlı öğrenci de yeniden ülkeye döndüler. Yurtdışında, hayli etkili ve güçlü CISNU (=İranlı Öğrenciler Konfederasyonu-Ulusal Birlik) saflarında örgütlenen ve çoğu Halkın Fedaileri'nin görüşlerini benimseyen bu öğrenciler, 1978'in sonlarından itibaren İran'a döndüler ve devrimci savaşında yerlerini aldılar.

Özgürlüğün Şafağı olarak anılan bu dönemde devrimci ve sol örgütler oldukça geniş bir işçi ve emekçi kitesini harekete geçirebiliyorlardı. Bir kaynak, Halkın Fedaileri'nin 1979'da ülkede 150 kadar bürosunun olduğunu ve en güçlü mitinglerine 500 bin kişi katabildiğini belirtiyor. İranlı yazar Bahman Nirumand'ın, 1979 yılı 1 Mayıs'ının Tahran'da nasıl kutlandığını anlattığı aşağıdaki pasajı, hem devrimci örgütlerin kitle desteği ve karşılıklı ilişkileri, hem de ülkedeki genel siyasal tablo konusunda bazı ipuçları sunuyor:

1 Mayıs'a az kalmıştı. Biri solcuların, biri tüm İslamcı akımları birleştirmek için Beheştî'nin kurduğu İslamcı Cumhuriyet Partisi'nin ve biri de, her iki cephe arasında gidip gelen, ama hiç birine katılmayan Halkın Mücahitleri'nin olmak üzere üç yürüyüş birden yapılacaktı.

Solcuların yürüyüşüne bir tek Tahran'da yarım milyonun üstünde insan katılıyor. Otuzaltı işçi sendikası, çok sayıda siyasi örgüt ve dernek, yürüyüşü destekliyor. İlk kez, katılanların çoğunluğunu işçilerin oluşturduğu bir yürüyüş görüyorum. Biz bizyiz en sonunda. Kızıl bayraklar, şehitlerimizin resimleri ve İşçi Partisi kuralım', Yaşasın halkların dünya emperyalizmine karşı savaşı', Bankalar ve endüstri devletleştirilsin', İşsizliğe son' ve benzeri parolalar, yürüyüşe renk katıyor. Humeyni'nin resimleri de görülüyor. İşçiler ve köylüler, birlik olalım ve sömürünün kökünü kazıyalım' diye şarkı söylüyoruz. Güzel bir gün. Güçlü olmamızdan gurur ve mutluluk duyuyoruz. Ama vurucu kırıcılar bu kez de eksik değil. Komünistler defolun' ve tek parti Allahın partisi', Tek önder Allah'ın Ruhu' (yani Ruhullah Humeyni) diye bağıyorlar.

Bunlar yürüyüşün yanısıra giden birkaç arabanın üzerine oturmuş, vahşi yüzlü gencecik çocuklar. Arabaların üzerine çıkıp, oynayıp gülüyorlar, bize atıp tutarak şarkılar söylüyorlar. Arabalardan biri yürüyüşçülerin arasına giriyor ve birkaç kişiyi yaralıyor. Bunun üzerine, işçiler arabanın içindekilere bir güzel dayak atıyorlar.

Moskova'ya bağlı Tudeh Partisi, solcularla değil de İslamcı Cumhuriyet Partisi'yle yürüyor. Bunlardan bir kaçı, teşekkür yerine mollalardan iyi bir dayak yiyor.

1 Mayıs yürüyüşü mollalar için bir uyarıydı. Özellikle işçilerin toplu olarak yürüyüşe katılmasını, mollalar kendileri için bir tehlike olarak değerlendiriyorlardı.

Yürüyüşten bir hafta önce yeni Genelkurmay Başkanı Karani'ye, 2 Mayıs'ta da dinci kesimin en önemli nazariyecilerinden biri olan Ayetullah Mottahari'ye suikast yapılmıştı. Forghan adında (karşı-devrimci ve Şah yanlısı- G. A.) bir grubun sorumluluğu üzerine almasına ve tüm solcu örgütlerin suikastları kınamasına karşın Humeyni taraftarları ve Bazargan hükümeti, suçu solcuların üzerine atmaya çalışıyordu. Solcularla hesaplaşmanın zamanı gelmişti artık. (Bahman Nirumand, İran: Soluyor Çiçekler Parmaklıklar Ardında, s. 159-60)

Evet, hesaplaşma zamanı gelmişti. Devrim, fundamentalist İslamcılarının ve geçici bağlaşıklarının iktidara gelmesine yol açmıştı. Ancak, işçi sınıfının, yarı-proletaryanın ve diğer kent ve kır emekçilerinin devrimci istemlerini yüksek sesle dile getirmeleri, kendi bağımsız devrimci örgütlenmelerini oluşturmaya başlamaları ve makro düzeyde henüz zayıf ve bölünmüş durumda olmakla birlikte giderek güçlenen bir devrimci hareketin varlığıyla karakterize edilen bir konjonktür, zamanla mülk sahibi sınıflar, kapitalist sistem ve onların bekçisi ulema için ciddi bir tehdit yaratabilirdi. İşyeri komite ve konseylerinin

ve bağımsız sendikaların kurulması, Türkmen Sahrası'nda ve başka bölgelerde yoksul köylülerin büyük toprak sahiplerinin ellerindeki topraklara zorla el koymaya başlamaları, İran Kürdistanı'nda otonom siyasal yapıların ortaya çıkması vb., devrimin zaferinden hemen sonra karşı-devrimci niteliği belirginleşen fundamentalist ulemanın devrime ve kitlelere karşı saldırıya geçmesini kaçınılmaz hale getirdi. Devrim zafere ulaşır ulaşmaz, Humeyni, gerici ordunun çözülme süreci içinde silah depolarının basılmasıyla ya da başka yollardan silahlanan kitlelerin ve devrimci örgütlerin ellerindeki silahların devlete teslim edilmesini istemişti. Ezilen ve sömürülen sınıfların ve onların temsilcilerinin elinde silah olup olmamasının her devrimin en temel sorunu olduğunu belirten Lenin şunları söylüyordu:

Fransa'da, her devrimden sonra, işçiler silahlanmışlardır, diye belirtir Engels öyleyse, iktidarda bulunan burjuvalar için, işçilerin silahsızlandırılması ilk görevdi. Bundan ötürü, işçilerin kanı pahasına başarılan her devrimden sonra, işçilerin yenilgisiyle biten yeni bir savaş patlar'

Burjuva devrimler deneyinin bilançosu, anlamlı olduğu kadar özlüdür de.

Sorunun temeli -devlet sorununda da olduğu gibi (ezilen sınıfın elinde silah var mı?)- yetkin bir biçimde kavranmıştır. (Devlet ve İhtilal, Ankara, s. 86)

Lenin'in bu saptaması, İran devrimi'nin gelişimi için de bütünüyle geçerliydi.

İktidardaki mollalar kligi bir yandan kendi siyasal ve örgütsel temellerini sağlamlaştırmak için çaba harcarken, bir yandanda ezilen sınıfları ve onların temsilcilerini silahsızlandırmaya ve zor tekeline yerleştirmeye çalışıyordu. O, bu amaçla bir yandan, devrimci örgütlerin, sendikaların, işyeri komite ve konseylerinin toplantılarına, üniversitelere, grevlere ve diğer kitle eylemlerine saldıran Devrim Muhafızları ve Hizbullah adlı sokak çetelerini örgütlerken, bir yandan da eski rejimin subayları ve polisleriyle işbirliğine yöneliyordu.

Şah'ın özel güvenlik örgütünün başı olan Orgeneral Ferdust'un, İslamcı rejimin istihbarat örgütü SAVAMA'nın başına getirilmesi, Eylül 1980'de İran-İrak savaşının başlamasından sonra birçok general ve subayın İran İslam Cumhuriyeti'nin ordusunda görevlendirilmeleri vb., bu yönelimin somut belirtilerinden yalnızca birkaçını oluşturuyorlardı. 1979 yılının ikinci yarısında ve 1980 yılında fundamentalist ulema kligiyle devrimci örgütler arasındaki ilişkiler giderek daha da gerginleşti. Ağustos 1979'da İran Kürdistanı'nda Halkın Fedaileri örgütünün 11 üyesinin Devrim Muhafızları'na idam edilmesi, 1980 başında Türkmen Sahrası'nda Türkmen köylülere saldırılması ve onların, Halkın Fedaileri örgütünden olan yöneticilerinin öldürülmesi ve hepsinden önemlisi Ağustos 1979'da, otonomi isteyen Kürtlerin üzerine ordunun yollanması, İran Kürdistanı'nın kent ve kasabalarının bombardımana tabi

tutulması, direnişin bastırılmasından sonra 70'den fazla kişinin idam edilmesi, İran Kürdistan Demokrat Partisi ve diğer Kürt örgütlerinin yasaklanması, artık bir dönüm noktasına gelindiğini gösteriyordu.

Kasım 1979'da, 444 gün sürecek olan ABD elçiliği işgalinin başlaması (ya da planlı olarak başlatılması) ve Eylül 1980'de -sekiz yıl sürecek olan- İran-İrak savaşının patlak vermesi, Humeyni kliğine, kitleleri kendi çevresinde toplama, İslami rejimin siyasal meşruiyetini ve kurumsal dayanaklarını sağlamlaştırma olanağını verdi. Gerici Humeyni yönetimi, böylelikle hem ülke içinde, hem de dünya ölçeğinde desteğini arttırma, kendisinin ilerici ve anti-emperyalist bir nitelik taşıdığı yolundaki söylenceyi ayakta tutma ve bu yolla yaratılan siyasal seferberlik ortamında devrimci güçlere karşı saldırısını yoğunlaştırma amaçlarına daha kolay ulaşacaktı. Bu koşullar ona Cumhurbaşkanı Ben-i Sadr gibi geçici bağlaşıklarından kurtulma, 1981-82 yıllarında bir dizi kanlı çatışmadan sonra Halkın Mücahitleri'ni etkisizleştirme ve iktidarı Humeyni'nin çevresinde kümelenmiş dar bir mollalar kliği elinde toplama olanağını da verdi. İslami rejimin niteliği konusunda değişen ölçülerde hayaller besleyen ve/ ya da demokratik devrimden sosyalist devrime kesintisiz geçiş perspektifine sahip olmayan ve işçi sınıfı başta olmak üzere, sömürülen yığınların saflarında sağlam ve sökülmez bir örgütlenme yaratamayan, hatta - İslamla Marksizmi bağdaştırmaya çalışan Halkın Mücahitleri'nin durumunda olduğu gibi- daha da geri bir ideolojik-siyasal konumda olan devrimci örgütler, monarşik-faşist rejimin yıkılışını izleyen dönemde de gerçek bir iktidar alternatifi olmayı başaramadılar.

Emperyalizm ve proleter devrimleri çağında, anti-emperyalist demokratik devrimin görevlerinin sonuna kadar yerine getirilmesi, ancak bu devrimde proletaryanın hegemonyası ve Komünist Partisi'nin önderliği kurulur ve devrimin birinci aşamasından ikinci aşamasına kesintisiz geçiş perspektifine sahip olunur ve buna uygun hareket edilirse olanaklı olabilir. İran devrimi'nin trajik deneyimi bunu bir kez daha doğrulamış bulunuyor. Fundamentalist İslami rejimin kuyruğuna takılan, ancak ona onursuzca hizmet etmesine rağmen ülkenin yeni efendilerinin sillesini yemekten kurtulamayan Tudeh Partisi'ni (4) bir yana bırakarak, İran devrimi'nde öne çıkmış devrimci örgütlerin siyasal çizgilerine göz attığımızda neyi görürüz? Aralarındaki yer yer önemli farklılıklara rağmen hemen hemen hiçbirinin, İran proletaryası ve halklarına doğru ve tutarlı bir devrim perspektifi sunamamış ve buna uygun bir pratik sergileyememiş olduğunu. Bu örgütler, kendilerini monarşik-faşist diktatörlüğe ve bu diktatörlüğü destekleyen ABD emperyalizmine karşı savaşımı, yani yakın hedefleriyle sınırlamış, adeta kendilerini bu hedeflere kilitlemişlerdi.

İran'da kapitalizmin ve işçi sınıfının gelişiminin düzeyinin küçümsenmesi, sosyalizm hedefinin neredeyse unutulması ve monarşiye ve emperyalizme karşı savaşımın her şey haline gelmesi/ getirilmesi, kaçınılmaz biçimde, ulemanın fundamentalist fraksiyonunun gerici, anti-demokratik ve pro-kapitalist niteliğinin görülmesini zorlaştırmış, hatta uzun süre engellemiştir. Demokratik devrimden sosyalist devrime kesintisiz geçiş, anti-emperyalist demokratik devrimde proletaryanın önderliği ve asıl hedef (sosyalist devrim) konularındaki ideolojik bulanıklık ve kafa karışıklığı, bu örgütlerin pek çoğunun, ulemanın radikal ya da fundamentalist fraksiyonuna sınırlı da olsa ilerici ve anti-emperyalist bir nitelik ve işlev yüklemelerine yol açmıştır. Bu ise onların, anti-emperyalist demokratik devrimin daha ileriye götürülmesinin bile, ancak orta burjuvazinin ve küçük burjuvazinin üst kesiminin çıkarlarını temsil eden bu ulema fraksiyonunun yalıtılması ve etkisizleştirilmesi suretiyle olanaklı olabileceğini görmelerini önlemiştir.

İran devriminin serüveninin, toplumu devrimci bir tarzda dönüştürmek isteyenlerin en büyük düşmanının bizzat kendi dar görüşlülükleri, yanılsamaları ve önyargıları olduğu gerçeğini bir kez daha doğruladığını söyleyebiliriz. Peki ama bundan, İran devriminin yenilgiye uğramasının yalnızca ya da esas olarak bu devrimde yer alan devrimci örgüt ve partilerin, sözcüğün en genel anlamda hata ve yetersizlikleriyle açıklanabileceği sonucuna varılabilir mi? Bu konuda kesin bir yargıda bulunmak zor. Marks, Louis Bonaparte'in 18 Brumaire'i adlı yapıtında,

İnsanlar kendi tarihlerini kendileri yaparlar, ama kendi keyiflerine göre, kendi seçtikleri koşullar içinde yapmazlar, doğrudan veri olan ve geçmişten kalan koşullar içinde yaparlar. Bütün ölmüş kuşakların geleneği, büyük bir ağırlıkla, yaşayanların beyinleri üzerine çöker (Marx-Engels, Seçme Yapıtlar I, s. 477) der.

Monarşik-faşist rejimin devrilişi sırasındaki gerçek durum neydi? Onyıllar boyunca kendi komünist öncüsünden yoksun olan işçi sınıfı bunun yanı sıra, bağımsız sendikal örgütlenmesinden de yoksundu. Devrimci örgütler, mülk sahibi sınıfların Şah karşıtı kesimlerince desteklenen ve onlardan çok daha geniş bir ideolojik etkileme gücüne ve örgütsel altyapıya sahip bulunan siyasal rakiplerine karşı son derece eşitsiz koşullarda savaşım vermek zorundaydılar. Bütün bunlara bağlı olarak İran'ın yoksul emekçilerinin önemli bir çoğunluğunun, hatta işçi sınıfının bir bölümünün Humeyni kliğinin peşinden gitmiş oldukları vb.- gözönüne aldığımızda objektif koşulların, İran devrimci hareketinin bu tarihsel dönemde yapabileceklerini önemli ölçüde kısıtladığı ileri sürülebilir. Gene Marks'ın dediği gibi,

Ne bir ulusun, ne de bir kadının, karşılarına çıkan ilk serüvencinin kendilerini iğfal edebildiği zaaf anı bağışlanır bir şey değildir. (aynı yerde, s. 483)

Ancak, madalyonun bir de öteki yüzüne bakmamız gerekiyor. Böylesi bir bakış, sözkonusu örgütlerin bu süreçte -belki de küçük-burjuva devrimci karakterlerinin kaçınılmaz kıldığı- çok ciddi hatalar işlediklerini, bazı tarihsel fırsatları kaçırdıklarını da gösteriyor. Örneğin, varolan koşullar dizisi altında devrimci ve sol güçlerin,

a) mollaların kuyruğuna takılmış olan Tudeh'i dışarıda bırakan bir birleşik cephe oluşturmaları,

b) işçi sınıfını ve kentin ve kırsal sömürülen yığınlarını toprak, iş güvenliği, siyasal özgürlükler, işçi ve emekçi denetimi vb. istemler çevresinde kararlı bir biçimde seferber etmeye yönelik bir ortak eylem çizgisi izleyebilmeleri,

c) Kürt halkının, ayrılma ve ayrı devlet kurma hakkı da içinde olmak üzere tüm haklarını kesin bir dille savunmaları ve Kürdistan'daki ulusal kurtuluş güçleriyle istikrarlı bir bağlaşma kurmaları ve

d) monarşik-faşist diktatörlüğün yıkılışını izleyen ilk yıl içinde -henüz iktidarını pekiştirememiş olan- Humeyni kliğiyle geçici bağlaşıkları arasındaki çelişmelerden yararlanamayarak başarabilmeleri halinde gelişmelerin yönü daha farklı olabilirdi. O halde çok şehitler vermiş ve büyük acılar çekmiş olan İranlı devrimcilerin, yapılmış olandan daha iyisini ve daha fazlasını yapabilecek durumda olmadıklarını söylemek, her şeyden önce bu şehitlerin anılarına hakaret ve çok güç koşullar altında İran'da gerici İslami rejime karşı savaşımını sürdüren işçi sınıfının ve halkların öncü güçlerine güvensizlik anlamına gelir.

(1) İran halkının yüzde 50,2'sinin dili Farsçadır. Nüfusun yüzde 28.1'i ise Türkçe'nin değişik Lehçelerini (Azeri, Türkmen ve Luri-Bahtiyari lehçeleri) ve yüzde 5.6'sı Kürtçe konuşmaktadır.

(2) ABD'den satın aldığı silahların bedeli 1970 yılında 113 milyon dolardan 1973'de 2,157 milyon dolara ve 1977'de 4,213 milyon dolara yükselen, Güney Vietnam, Somali, Ürdün, Fas, Kuzey Yemen gibi ülkelere silah ve donanım yardımıyla bulunan İran, Umman, Irak ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi ülkelere de askeri müdahalelerde bulunmuştu.

(3) 1977'de sayısı 2.5 milyonu bulan sanayi işçilerinin 1.8 milyonu, 10 kişiden az işçi çalıştıran işletmelerde, geriye kalan 700 bini ise 10 ve daha fazla işçi çalıştıran işletmelerde bulunuyordu. Öte yandan 1973-74 yıllarında sanayi kuruluşlarının yüzde 48.7'si Tahran ve çevresinde, yüzde 7.8'i İsfahan'da, yüzde 6.9'u Tebriz'de ve yüzde 6.6'sı, petrol rafinerilerinin ve yataklarının

konumlandığı Huzistan eyaletinde yoğunlaşmıştı. Bu oranlar, sanayi proletaryasının ülke ölçeğinde sayısal dağılımı konusunda da kaba bir fikir vermektedir.

(4) Bilimsel sosyalizmin ileri sürdüğü toplumsal gelişme programının İslamiyet ve Şiiliğin toplumsal talepleri ve ilkeleriyle bazı benzerlikleri vardır ve bu olgu sosyalizm yanlılarıyla ilerici din adamları ve yandaşları arasında işbirliğini sadece olanaklı değil, zorunlu kılar diyen Tudeh Partisi, kendisini İslama ve gerici İslami rejime karşı olan aşırı sol gruplar'dan özenle ayırıyor ve onlara karşı mollalardan yana olduğunu açıkça dile getiriyordu. Devrimci militanlar SAVAMA tarafından en korkunç işkencelerden geçirilir. Pasdaran ve Hizbullah çeteleri tarafından öldürülür ya da idam edilirken, Humeyni'ye övgüler düzen bu sözümona sol örgütün kendisi de, 1983 yılında bir tutuklama kampanyasının hedefi olmaktan kurtulamayacaktı.

Author Details

Garbis ALTINOĞLU

maryamohannes@yahoo.fr

Bunu paylaş:Facebook'ta paylaşmak için tıklayın (Yeni pencerede açılır)Twitter üzerinde paylaşmak için tıklayın (Yeni pencerede açılır)Linkedln üzerinden paylaşmak için tıklayın (Yeni pencerede açılır)Pinterest'te paylaşmak için tıklayın (Yeni pencerede açılır)WhatsApp'ta paylaşmak için tıklayın (Yeni pencerede açılır)Daha fazlaArkadaşınızla e-posta üzerinden paylaşmak için tıklayın (Yeni pencerede açılır)Skype'da paylaşmak için tıklayın (Yeni pencerede açılır)Telegram'da paylaşmak için tıklayın (Yeni pencerede açılır)Reddit üzerinde paylaşmak için tıklayın (Yeni pencerede açılır)Pocket'ta paylaşmak için tıklayın (Yeni pencerede açılır)Tumblr'da paylaşmak için tıklayın (Yeni pencerede açılır)